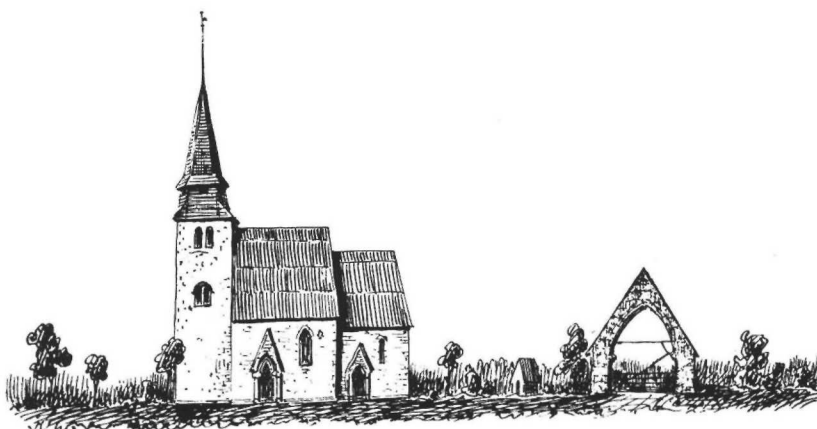

Norrlanda kyrka

Tornet från 1200-talets början har ursprungligen varit anslutet till en romansk kärnkyrka från 1100-talets senare hälft. Koret jämte sakristian i den nuvarande kyrkan är från slutet av 1200-talet eller tiden omkring 1300, långhuset med sin ståtliga portal från 1300-talets mitt.

Den runristade gravhäll (G 151), som nu står uppställd på norra sidan i långskeppet vid ingången till koret, fann C. G. Hilfeling 1801 liggande i kyrkan, där också P. A. Säve noterade den. 1889 doldes stenen för en tid under brädgolvet men återfanns 1953. På kyrkogården fann P. A. Säve 1852 »en uråldrig, smal o. ryggig Runsten med en otydlig runrad» (S 66), vars inskrift inte finns upptecknad eller avbildad. Den har förgäves eftersökts. Att den burit runinskrift kan starkt ifrågasättas, och den har därför icke givits något nummer här (se s. 36). De tre putsristningarna G 152: a–c noteras först av P. A. Säve 1852. En kort runinskrift med rödkrita (G 153) utvändigt i långhusportalens omfattning, som likaledes tidigast uppgivits av Säve (1864) och därefter granskats av O. v. Friesen 1923 och E. Wessén 1944, syntes 1970 vara praktiskt taget utplånad.

151. Norrlanda kyrka

Pl. 13

Litteratur: L 1735, S 65, F 182, W 95. C. G. Hilfeling, *Reise paa Gulland* 1801 (hs Ny Kongel. Saml. 409 8:o, Det Kgl. Bibl., Köpenhamn), s. 81, *Resejournal* 1801 (hs Fm 57: 10 i Kungl. Bibl. i Stockholm), s. 68; J. G. Liljegren *Runlära* (1832), s. 152; P. A. Säve, *Reseberättelse* 1852 (ATA), s. 33, *Anteckning i UUB* hs S 170 I (se nedan); M. Borg t. VHAA 11.6.1922 (ATA); S. B. F. Jansson, *Granskningsrapporter* 1.6.1953, 10.5.1962 (ATA).

Äldre avbildningar: Hilfeling, teckningar i a. aa. (renritningen i Fm 57: 11, Tab. 26); P. A. Säve, teckning 4.8.1860 i S 170 I (på baksidan av en teckning av strandporten i Visby; kopia i C. Säve, *Runologiska anteckningar* 15 a, ATA); S. Hallgren foto 1962 (ATA; Janssons målning).

Gravsten med runinskrift, uppställd i kyrkan, lutad mot triumfbågens norra vederlag.

Stenen iaktogs första gången av C. G. Hilfeling 1801: »En liten Grafsten låg i Kyrkan, något öfver 1 1/2 aln lång, 1 aln ofvan och 3 1/2 kvarter nedantil bred. Hade Ett påhuggit Kors, med påristade Runor» (Fm 57: 10, s. 68). Hilfeling gjorde också en teckning av stenen, bevarad i såväl koncept (fig. 3) som renritning. P. A. Säve meddelar 1852: »I första mans-bänken finns en undanstucken Runsten»; »otydlig och oläst 1852», skriver brodern Carl Säve 1859 (S 65). Året därpå (1860) avtecknades den av P. A. Säve.

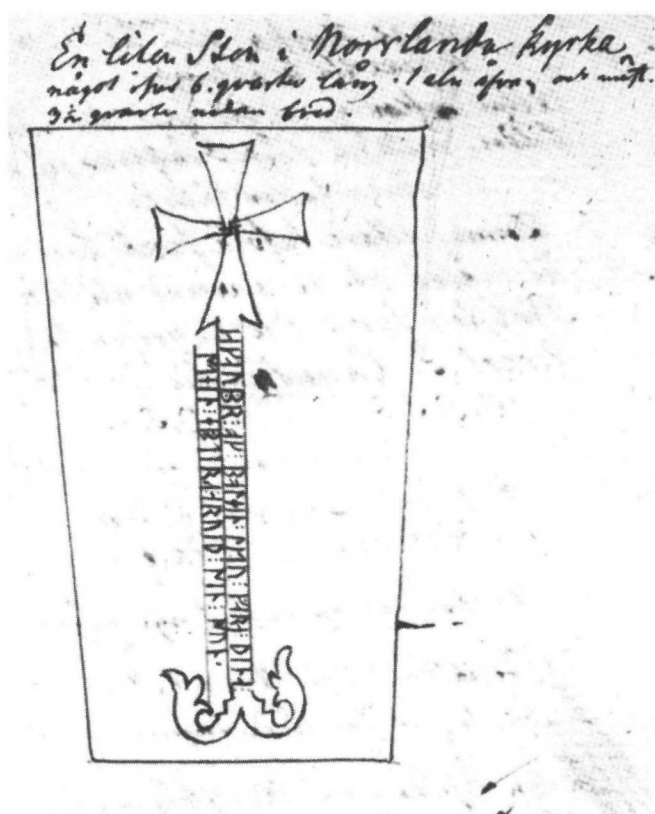

Fig. 3. G 151. Norrlanda kyrka. Efter teckning av C. G. Hilffeling (i K. Bibl., Köpenhamn).

O. v. Friesen eftersökte stenen förgäves 1922. På förfrågan meddelade pastor loci, kyrkoherde M. Borg, samma år, att den skulle »befinna sig under inlagdt brädgolv» härstammande från 1889, då kyrkan genomgick en omfattande restaurering. Här återfanns den mycket riktigt vid kyrkorestaureringen 1953 men inte på den plats där Säve funnit den – även bänkinredningen förnyades helt 1889 – utan i korgolvet N om högaltaret, 70 cm S om norra korväggen, 1,55 m V om den östra. Sin nuvarande plats fick stenen någon gång mellan 1962 och 1970.

Kalksten. Trapetsoid form. Längd 98 cm, bredd 60–45 cm, tjocklek 16 cm. Runornas höjd 4 cm. Ytan är hårt sliten. Runinskriften är till sin första hälft (r. 1–27) anbragt på stammen till ett enkelt konturtecknat kors, resten av texten (r. 28–50) i en rad utmed korsstammens vänstra begränsningslinje.

Inskrift:

iakaupr : ok : rol - - n : litu : gera : pina | stain : eptirr : altuip : sin : sun

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

»Jakob och Ro(d)liken(?) läto göra denna sten efter Aldvid, sin son.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan skiljetecken. Dessa består eljest genomgående av tre punkter. Runorna har konsekvent ensidiga bistavar. Runorna **s** och **ṛ** (38) är av gotländsk typ, den sistnämnda runan med bistav endast till vänster om huvudstaven (någon högerbistav har inte funnits). **6p** och **34p** är stungna i båda bistavarna. I **8o** har övre bistaven skadats invid huvudstaven. **10r** är säker. **11o** har förlorat övre bistaven i ett bortslag. Runan 13 är en huvudstav med en mindre skada nedtill och utan spår av bistav; det som S. B. F. Jansson har uppfattat som en **a**-bistav är en liten skada. R. 14 är en

huvudstav utan spår av bistav; ytan är mycket nött. 20 **g** och 21 **e**, liksom 33 **e** är tydligt stungna, 25 i däremot icke. Runföljden 39–44 **altuip** är säker.

Äldre läsningar går alla utom P. A. Säves tillbaka på C. G. Hilfelings. En jämförelse av Hilfelings båda teckningar, konceptet i Kungl. biblioteket i Köpenhamn och renritningen i Fm 57: 11, med ovanstående ger företräde åt konceptteckningen: tre punkter som skiljetecken, renritningen har en punkt; *p*-runorna stungna i båda bistavarna, renritningen har en punkt i övre bistaven. I övrigt stämmer teckningarna överens: **iakaupr : ok : bolein : litu : gara : pina : stein : eptira : aruip : sin : sun** . – P. A. Säve: **iakaup : ok : ral-in : litu : gera : pina stain : eptira : antuip : sin : sun**. – Jansson 1952: 13–14 **ai**.

Runan 38 **ṛ** överraskar. Typen är såvitt jag vet hittills inte belagd, även om den vore fullt acceptabel på Gotland som motsvarighet till **m**-runan med ensidig bistav (tyvärr innehåller inte G 151 någon **m**-runa alls). Men man väntar sig inte denna beteckning för ursprungligen palatalt *r*-ljud i en så pass sen inskrift. Dessutom är runan överflödigt. Man frågar sig onekligen, om ristaren kanske har föregripit 39 **a** med en felaktig **a**-runa, så som det sannolikt har föresvävat Hilfeling och Säve.

Texten meddelar, att Jakob och hans hustru med den lilla barngravstenen befast minnet av sonen Aldvid. Det kristna *Iakobr* är ett tidigt inlånat och vanligt förekommande namn med ett tjugutal svenska runbelägg, de flesta på Gotland, och några danska. Hustruns namn har vållat bryderi. Hilfelings läsning **bolein** har givit Liljegren (Runlära) anledning gissa på »Boteid(?)», och v. Friesens tankar går i samma riktning: »**bolein** (för **botaipr**)?». Carl Säve (S 65): »*Bolein* ser ut att vara felläst för *Boleikr* el. *Bolaikr*.» Jansson läser och tolkar **rolain** »Rolain(?)». Det synes mig dock rimligare att i runföljden 12–15 se en efterled *-likn* med en helt förlorad **k**-bistav eller kanske en uteglömd sådan och namnet som helhet *Ro(ð)-likn*, även om ett sådant eljest är okänt. Som förled i sammansatta namn är *likn* f. 'barmhärtighet, godhet' tämligen välbelagt i gotländska runinskrifter; se härom G 99. Som efterled är det mera sällsynt, men näraliggande exempel erbjuder G 114 *Ailikn* (**ailikni** ack.) samt G 120 och G 197 *Botlikn* (**botliknar** gen. resp. **bolikn**). Förleden *Roð-* är en av de vanligaste i forngutniska namn, den förekommer liksom *Bot-* i närmare ett tjugutal olika namn. Från den tidigare tolkningen av sonens namn, Arvid (Liljegren, Säve), vilken utgick från Hilfelings läsning, kan helt bortses. Namnet *Aldviðr* måste ha varit mycket sällsynt. Det är mig veterligt känt endast från en runsten från Boge kyrkogård (GF inv.nr B 1064, **altuipr**). Förleden *Ald-* synes för övrigt inte vara belagd på nordiskt område, försåvitt den inte döljer sig i den vanliga *Al-*, i vilken så många andra förleder sammansmält (om *Al-* se A. Janzén i Personnamn, Nordisk kultur 7, 1947, s. 63 f.). I det fornengelska namnförrådet är däremot *Eald-* 'old' med varianterna *Ald-*, *Al-*, vanligt förekommande (se O. v. Feilitzen, The pre-conquest personal names of Domesday Book, Nomina Germanica 3, 1937, s. 240 f.).

Gravstenen är sannolikt från tiden omkring 1300.

Norrlanda kyrka

P. A. Säve noterar i sin Reseberättelse 1852 (ATA), s. 33, från besök i Norrlanda kyrka »S. å kyrkogården ligger en uråldrig, smal o. ryggig *Runsten* med en otydlig runrad», vars inskrift dock ingenstans finns upptecknad eller avbildad, men som Carl Säve i Gutniska urkunder (1859) har givit nummer 66 med förklaringen »En sten med otydliga runor, funnen 1852». Stenen har förgäves eftersökts, både av O. v. Friesen 1922 (F 183) och mig 1970 och 1971. Inskriftens karaktär av runor är synnerligen oviss.